

Dragutin Avramović,
asistent-pripravnik
Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu

VLADAVINA PRAVA – MEĐUNARODNO PRIZNATA VREDNOST?

Apstrakt:

Vladavina prava nesumnjivo predstavlja ključnu vrednost na kojoj se temelji unutrašnji,ustavni poredak skoro svih zemalja u svetu. Međutim, značenje i pojedini elementi ovog principa se neretko tumače u skladu sa pragmatičnim potrebama, jer pored pravnih ovaj pojam obuhvata i političke elemente, a u poslednje vreme stiže i ekonomsku dimenziju. Pod tim uticajima, uglavnom u angloameričkoj literaturi, pojavilo se razlikovanje na *thin* i *thick rule of law*. Prvi pojam („debeli, gusta“) vladavina prava u većoj meri podrazumeva supstancijalne elemente koji uključuju i moralne i vrednosne aspekte, dok je drugi („mršava, tanka“) više okrenut formalnim i instrumentalnim aspektima vladavine prava. Prema tim shvatanjima, prvi „tip“ vladavine prava karakterističan je za zapadne demokratije, dok je drugi „tip“ vladavine prava dovoljan i realno ostvariv u zemljama u razvoju i tranziciji. Ovo razlikovanje dobija punu dimenziju kada se sa unutrašnjeg, vladavina prava premesti na teren međunarodnog prava. U mnogim međunarodnim dokumentima vladavina prava se proklamuje kao temeljni princip, a pojam „međunarodna vladavina prava“ sve više ulazi u upotrebu. Ipak, pravni standard „međunarodne odgovornosti“ i nepostojanje operacionih mehanizama međunarodne zaštite relativizuju njegov značaj, zavisno od odnosa snaga u međunarodnoj zajednici. Iako često ostaje na nivou proklamovanog principa, javljaju se mišljenja da se vladavina prava postepeno konkretizuje u pojedinim oblastima međunarodnog prava, naročito u sferi međunarodne trgovine, bezbednosti, radnog prava, zaštite čovekove okoline, itd. Ipak, čini se da ostaje otvoreno pitanje u kojoj meri je *rule of law* afirmisan kao realni princip u međunarodnom pravu, pogotovo u svetlu podele na *thin* i *thick rule of law*. Zbog toga je neophodno u većoj meri uključiti i teoriju prava u novouvedeno razlikovanje ova dva tipa vladavine prava, pogotovo u kontekstu međunarodnog prava.

Ključne reči: Vladavina prava.- *Thick and thin rule of law*.- Međunarodna vladavina prava.

U današnje vreme skoro svi moderni ustavi ističu vladavinu prava kao ključnu vrednost na kojoj se temelji celokupni ustavni poredak jedne zemlje.¹ Međutim, kao da univerzalna vrhovna vrednost, najviši cilj svake države, na globalnoj pravnoj mapi sveta doživljava preispitivanje. Izgleda da taj uvek hvaljeni teorijski koncept sve više

---

¹ Ustav Republike Srbije iz 2006. godine u čl. 3 na sledeći način definiše načelo vladavine prava:

„Vladavina prava je osnovna pretpostavka Ustava i počiva na neotudivim ljudskim pravima.

Vladavina prava se ostvaruje slobodnim i neposrednim izborima, ustavnim jemstvima ljudskih i manjinskih prava, podelom vlasti, nezavisnom sudskom vlašću i povinovanjem vlasti Ustavu i zakonu“.

predstavlja ideal nego realno stanje stvari u društvu, a pogotovo u međunarodnoj zajednici, gde poprima izvesne elemente političke obojenosti.

Izvorni pojam vladavine prava kao da je vremenom počeo da bleđi, od inflatornog trošenja počeo da gubi svoj osnovni smisao i značaj.² „Sve naše reči su od nehajne upotrebe izgubile oštrinu“, upozoravao je Hemingvej. To je slučaj naročito u politici, gde pojmovi po pravilu dobijaju ideološki prizvuk. Pragmatična politička potreba je spremna da u potpunosti preokrene značenja velikih principa (uključujući i pravne) i da pomoću njih opravda trenutnu političku volju, makar ona bila potpuno suprotna suštini samih principa. Svakodnevno se uočava primena dvostrukih standarda pri tumačenju fundamentalnih pravno-političkih pojmova, koji u svoju bit primaju svaki sadržaj. Takav je, između ostalih, pojam vladavine prava.

Pojam vladavine prava u sebi sadrži kako pravne tako i političke elemente, a u novije vreme sve više stiže i ekonomsku dimenziju.³ Sa političke tačke gledišta ovaj koncept može služiti i kao sredstvo opravdavanja različitih ideoloških ciljeva i interesa, kao sredstvo legitimizacije svakog oblika političkog poretka.⁴ Kao što pojam demokratije može primiti u sebe razne sadržaje, tako da može podrazumevati pozitivan, ali i manjkav oblik vladavine, tako se i pod velom vladavine prava mogu kriti različiti ideološki koncepti.

Ostvarivanje vladavine prava u anglosaksonskom svetu je imalo niz specifičnosti, kao što je i *common law* specifičan u odnosu na evrokontinentalni sistem. Začetak ideje o vladavini prava vezuje se za Englesku revoluciju i njene pravno-političke dokumente, naročito za *Bill of Rights* iz 1689. godine, koji za Englesku ima značaj jednog od

---

² „Moć reči je vezana za slike koje one prizivaju i potpuno je nezavisna od njihovog stvarnog značenja. One čiji je smisao najslabije određen ponekad su najdelotvornije. Tako je, na primer, s terminima kao što su demokratija, socijalizam, jednakost, sloboda, itd., čiji je smisao tako neodređen da ni debele knjižurine nisu dovoljne da bi ga odredile. Ipak, neka magijska moć vezuje se za te kratke slogove, kao da oni sadrže rešenje svih problema“, Le Bon, G., *Psihologija gomila*, Čačak - Beograd 2007, 64. Kada je u pitanju pojam vladavine prava, svojevrsku potvrdu ovog zapažanja starog, popularnog francuskog autora, možemo pronaći u jednoj jeretičkoj formulaciji koja je nedavno izrečena, aktuelizujući u osnovi Le Bonov stav. Ugledni američki profesor Dani Rodrik sa Univerziteta Harvard se upitao: „Jesam li ja jedini ekonomista koji koristi termin *rule of law*, a da nemam jasno određenje šta on zapravo znači? Možda sam samo prvi koji to priznaje“ („Am I the only economist guilty of using the term [rule of law] without having a good fix on what it really means? Well, maybe the first one to confess to it“.), v. http://www.economist.com/displaystory.cfm?story_id=10849115.

³ „Order in the Jungle“, *The Economist*, 13. mart 2008, između ostalog navodi da „nijedan politički ideal nije postigao toliku globalnu posvećenost kao vladavina prava“. Milijarde dolara su uložene u *rule of law* projekte, a samo Svetska banka u ovom trenutku sprovodi takav projekat u vrednosti od 450 miliona dolara (http://www.economist.com/displaystory.cfm?story_id=10849115). Iz ovog teksta se jasno vidi koliko su snažno u savremenom konceptu vladavine prava prisutni politički i ekonomski aspekti. Kod naših autora zanimljiv tekst o ekonomskim aspektima vladavine prava u Srbiji, v. Begović, B. - Hiber, D., „EU Democratic Rule of Law Promotion: The Case of Serbia“, *Working Paper, Center on Democracy, Development and Rule of Law*, Stanford University, October 2006.

⁴ „The fact that this involves questions of degree has sometimes led critics to disparage the rule of law, treating it as a merely political phenomenon which reflects one particular philosophy of government. But this is true only in the sense that every system of law must have its own standards for judging questions of abuse of discretionary power“, Wade, H.W.R., *Administrative law*, Oxford 1982, 23.

najvažnijih ustavnih dokumenata, s obzirom da ustav u toj zemlji nije sadržan u jednom pisanom aktu. Njime se konačno uvodi pravilo da kralj može donositi važnije odluke samo uz saglasnost parlamenta, tj. da "kralj (vlada) u parlamentu" (*The King in Parliament*). Kralj mora vladati na osnovu zakona, a *rule of law* postaje osnovni državni princip. Međutim, ovaj pojam je teorijski uobličio A.V. Dajsi (*A. V. Dicey*) tek krajem XIX veka.⁵ Dajsi smatra da je suprematija parlamenta oličena u njegovoj pozitivnopravnoj suverenosti, koja čini formu engleskog konstitucionalizma, dok ideja vladavine prava čini njegovu suštinu.⁶ "Upravo stoga se srž vladavine prava nalazi u pojmu konstitucionalizma, kao teorije i prakse ograničene vlasti, tj. vlasti ograničene pravom ("*rule or supremacy of law*")⁷, čime se obezbeđuju garancije osnovnih sloboda i prava. Pored nepostojanja samovoljnog odlučivanja o pravima pojedinaca, Dajsi kao glavne elemente suprematije prava podrazumeva jednakost pred zakonom i pravnu sigurnost.⁸ Međutim, vladavina prava se svodi na idealnu sferu važenja, jer funkcioniše samo ako zakonodavac želi da se samoobaveže pravom. Zbog toga se u suštini vladavina prava određuje kao metappravno načelo, politički ideal, kako to definiše Hajek.⁹ Prema njegovom mišljenju nužno je ograničiti i zakonodavnu vlast, jer samo ako se zakonodavac veže pravom, može se govoriti o ustavnosti i zakonitosti u pravom smislu tih reči.

Naime, vladavina prava nije jedna čisto pozitivistička konstrukcija, vrednosno ispražnjen pojam. Tako, Čavoški, polazeći od Hajekovog poimanja, ističe da savremena definicija vladavine prava mora biti supstancijalna i teleološka sa jasnom idejom o tome kakvi bi pozitivni zakoni trebalo da budu da bi se mogli podvesti pod pojam vladavine prava, te da joj sloboda bude glavna svrha. "Ukoliko bi se ovi različiti elementi sabrali u jednu sveobuhvatnu definiciju, onda bi se moglo reći da je vladavina prava metappravna ideja o valjanom pravnom poretku koji detaljnim i postojećim pravnim ograničenjima državne vlasti, odgovarajućim svojstvima osnovnih zakona i pouzdanim institucionalnim i proceduralnim jemstvima najvećma obezbeđuje ljudsku sigurnost i slobodu".¹⁰ „Termin '*rule of law*', u kome '*law*' znači istovremeno i zakon i pravo, označava

---

⁵ V. opširnije Basta, L., *Politika u granicama prava. Studija o anglosaksonskom konstitucionalizmu*, Beograd 1984, 92.

⁶ Jovanović, M., "Javno mnjenje i vladavina prava", *Pravni život*, 12/1997, 1189. Dajsi, takođe ističe: "The sovereignty of Parliament favours the supremacy of the law of the land", Dicey, A.V., *Introduction to the study of the law of the constitution*, London 1931, 402.

⁷ Tadić, Lj., "Metarmofoze 'pravne države'", *Pravna država - Rule of Law - Rechtsstaat - L'Etat de droit*, 9.

⁸ Čavoški, K., *Pravo kao umeće slobode*, Beograd 1994, 44. V. detaljnije Dicey, A.V., *op. cit.*, 179-201.

⁹ von Hayek, F., *Politički ideal vladavine prava*, Zagreb, 1994, 47. V. i Basta-Posavec, L., "Napomene o odnosu vladavine prava i pravne države", *Pravna država - poreklo i budućnost jedne ideje*, Beograd, 1991, 103; Čavoški, K., "Prirodno pravo, vladavina prava i tiranski zakoni", *Pravna država - poreklo i budućnost jedne ideje*, Beograd, 1991, 88.

¹⁰ Čavoški, K., *Pravo kao umeće slobode*, 91. Istog stanovišta je i Marković, R., *Ustavno pravo i političke institucije*, Beograd 2004, 624. "Vladavina prava je nešto više od vladavine važećeg ustava i važećih zakona, ona nije puka ustavnost i zakonitost kako je shvataju pozitivisti, nego je ona poredak slobode."

saglasnost sa zakonom koji proglašava i osobenim sredstvima zaštićuje demokratska prava i slobode čoveka i građanina“.¹¹

Prema tome, vladavina prava ne predstavlja samo formalno, već prvenstveno materijalno načelo, koje, dakle, ispunjava zahteve legalnosti, ali i legitimnosti. Zbog takve ambivalentnosti ovog pojma, u savremenu anglosaksonsku terminologiju sve više se uvode dva neobična naziva, koji reflektuju različite koncepcije vladavine prava – *thick* (više supstancijalna) i *thin* (više formalna) *rule of law*.¹² Prvi pojam, koji se označava pridevom *thick* (gust, debeo), podrazumeva u osnovi Hajekov koncept vladavine prava i uključuje moralne i vrednosne elemente, tako da se vladavina prava doživljava kao sama srž pravednog društva, vezujući se za ideju slobode i demokratije. Drugi pojam, određen pridevom *thin* (tanak, mršav), je više okrenut formalnim i instrumentalnim aspektima vladavine prava, gde demokratija i moral nisu toliko važni, nego zaštita imovinskih prava i efikasno pravosuđe, a osnovni cilj prava je da se obezbedi društvena stabilnost. Pravo mora biti javno, konzistentno, jasno i prihvaćeno od većine naroda.¹³

Nesumnjivo je da ova dva viđenja, moglo bi se čak reći dve teorije o vladavini prava, u dobroj meri imaju političku dimenziju, a njihova ekonomska uslovljenost se i ne skriva. To najvidljivije dolazi do izražaja u tekstu R. Pirenbuma (*Randall Peerenboom*) kada govori o vladavini prava u Kini. Uz izvesno uprošćavanje, moglo bi se reći da jedan broj autora, na čelu sa njim, zagovara ideju da je u zemljama u razvoju i tranziciji (Kina je samo važan primer), dovoljan i realno ostvariv cilj da se postigne tzv. *thin rule of law*, sa očekivanjem da će se kasnije sa njega lakše preći na *thick rule of law*.¹⁴ *Thin rule of*

---

¹¹ Lukić, R., *Ustavnost i zakonitost*, Beograd 1966, 56.

¹² "A thin rule of law is part of a larger social-political philosophy, which is itself part of a larger institutional, cultural and values complex. A thick rule of law incorporates more elements of the larger social-political philosophical system than a thin theory, and thus moves in the direction of a fully elaborated social-political philosophy. However, a social-political philosophy addresses issues that have nothing to do with the rule of law, and therefore is broader in scope than even a fully developed thick theory of the rule of law", Peerenboom, R., "China and the Rule of Law: Part II", *Perspectives* 1,6/2003 (http://www.oycf.org/Perspectives/6_063000/china_and_the_rule_of_law.htm).

¹³ Nazive *thin* i *thick rule of law* u poslednje vreme promovišu naročito ekonomski orijentisani teoretičari, Trebilcock, M. - Daniels, R., *The Rule of Law and Development* (u pripremi), kao i Haški institut za internacionalizaciju prava (*the Hague Institute for the Internationalisation of Law*), cit. prema http://www.economist.com/displaystory.cfm?story_id=10849115.

¹⁴ "I suggested in Part I of this essay that a thin theory of rule of law is a better benchmark for making cross cultural comparisons than a thick theory, and in particular that a thin theory is a better benchmark for judging the performance of China's legal system than a thick liberal democratic version of the rule of law. Because the People's Republic of China has committed itself to a socialist rule of law state rather than a liberal democratic version of the rule of law, holding China to the standards of the latter will lead to the unsurprising conclusion that China lacks the rule of law", Peerenboom, R., *Ibid.* V. i Wang, J., "The Rule of Law in China: A Realistic View of the Jurisprudence, the Impact of the WTO, and the Prospects for Future Development", *Singapore Journal of Legal Studies*, December 2004, 347-389. Kina je, očigledno, veoma zanimljiv i provokativan uzorak, ne samo iz političkih razloga, već i zbog činjenice što njen primer demantuje uverenje, koje je među ekonomistima skoro preraslo u aksiom, da je ekonomski rast neposredno vezan za jačanje vladavine prava. Ali, istovremeno, teško se može sporiti da između ekonomije i (vladavine) prava postoje tesne veze, v. detaljnije Begović, B.,

law predstavlja alternativnu verziju zapadnog modela vladavine prava.¹⁵ Politički kriterijumi i pragmatični ciljevi na taj način postepeno počinju da daju nove dimenzije pojmu vladavina prava. To je pogotovo slučaj sa idejom da jedan tip vladavine prava više odgovara zapadnim demokratijama, dok je drugi bolje prilagođen zemljama u tranziciji.

Dugo je preovladivala svest o tome da je načelo vladavine prava u pravu svake zemlje skoro univerzalni princip, da je ona nesporna vrednost, čija je sadržina prilično jasno teorijski određena. Ali, uvođenje politički i ekonomski obojene teorije o *thin* i *thick* vladavini prava je donekle razlabavilo relativno ustaljene teorijske stavove o vladavini prava i njenim osnovnim činiocima. A onda je, na sve to, nedavno došao i tekst Tomasa Čarotersa (*Thomas Charoters*) iz vašingtonske Karnegijeve zadužbine za mir (*Carnegie Endowment for International Peace*), izazivajući efekat omanjeg zemljotresa. U njemu je autor izneo provokativni stav da o vladavini prava niko ne zna ništa! On ukazuje na probleme definisanja vladavine prava, ali još više na probleme vezane za njegovu primenu u praksi, zbog čega se svi programi kroz koje se pruža ekonomska pomoć radi uspostavljanja vladavine prava, sudaraju sa veoma tankim znanjem o tom pojmu na svakom nivou.¹⁶ Mada su usledile oštre reakcije protiv ovako nihilističkog stanovišta, ostaje utisak da koncept vladavine prava i na teorijskom, a još više na praktičnom nivou, sve više postaje teško uhvatljiv, fleksibilan, sa različitim sadržinom. I zato prilično uverljivo deluje stav Rajnera Grota (*Rainer Grote*) sa Maks Plank Instituta za uporedno javno pravo da vladavina prava pripada kategoriji konceptata sa "otvorenim krajem", koji su podložni stalnim raspravama.¹⁷

Ipak, u unutrašnjem pravu princip vladavine prava ima koliko – toliko operativnu pravnu utemeljenost u pozitivnom pravu, kao i poprilično adekvatnu institucionalnu zaštitu pojedinih elemenata koji čine suštinu i grade ukupan koncept vladavine prava, pa i saglasnost oko toga koji su njeni najvažniji činiooci.¹⁸ I pored toga što se u igru uvode novi pojmovi kao što su *thick* i *thin rule of law*, ipak bi se moglo reći da je klasična teorija o vladavini prava još uvek dominantna, mada je novim razvojem donekle uzdrmana.

Međutim, koncept vladavine prava se još više komplikuje ukoliko se premesti na teren međunarodnog prava. U kojoj meri vladavina prava uopšte može postojati u

---

"Ekonomska teorija nezavisnog pravosuđa", *Arhiv za pravne i društvene nauke* - 3-4/2006, 1167-1181.

¹⁵ Peerenboom, R., *China's Long March toward Rule of Law*, Cambridge - New York 2002, 673.

¹⁶ Carothers, T., *Promoting the Rule of Law Abroad: The Problem of Knowledge*, Washington, DC 2006: "the rapidly growing field of rule-of-law assistance is operating from a disturbingly thin base of knowledge at every level".

¹⁷ The rule of law "belongs to the category of open-ended concepts which are subject to permanent debate", cit. prema http://www.economist.com/displaystory.cfm?story_id=10849115.

¹⁸ U nekim američkim institucijama, koje finansiraju projekte vladavine prava, kao i u naučnim institutima, razvija se metodologija koja na relativno egzaktan način pokušava da prati koliki se uspeh postiže u razvijanju vladavine prava u pojedinim zemljama. Tako se, prema jednoj od njih, posmatra čak 60 indikatora pomoću kojih se nadgleda i meri razvijenost vladavine prava u skoro svim zemljama sveta.

međunarodnom pravu s obzirom na njegove specifičnosti, naročito imajući u vidu nepostojanje klasičnih mehanizama sankcionisanja. Ali, možda još i više, s obzirom na neophodnost nešto drugačijeg određivanja elemenata koji konstituišu pojam „međunarodne vladavine prava“.

Vladavina prava na međunarodnom nivou predstavlja jednu još uvek prilično kontroverznu temu. Može se reći da je ovaj princip postavljen na pijedestal ključnih vrednosti i u odnosima među državama u međunarodnom pravnom poretku. U klasičnoj teoriji međunarodnog prava obično se smatra da se vladavina prava može obezbediti jedino kroz sistem čvrsto etablirane međunarodne odgovornosti. Međutim, u tom kontekstu pojam međunarodne odgovornosti se obično razumeva u njegovom užem značenju, koje implicira da je jasno utvrđeno koji su akti države u saglasnosti sa međunarodnim pravom, a koji ga narušavaju. Drugim rečima, pojam međunarodne odgovornosti predstavlja pravni standard koji može poprimiti različite oblike i koji se može tumačiti na različite načine. Putokaz u određenoj meri postavlja savremena politikološka terminologija, koja podrazumeva da takav tip odgovornosti uključuje i odgovornost država prema onima koji zbog njenog kršenja trpe štetu. Međutim, u praksi se institut međunarodne odgovornosti veoma ograničeno primenjuje u kontekstu ostvarivanja vladavine prava na međunarodnom nivou. Jedan od glavnih razloga ovog ograničenja leži u prirodi operacionalizacije mehanizama međunarodne zaštite, koji u velikoj meri zavise od trenutnog odnosa snaga u međunarodnoj zajednici. To pogotovo može biti slučaj kada su u pitanju rastepljivi pojmovi poput vladavine prava, a naročito njeni vrednosni aspekti.

S obzirom da je doktrina pravne države, kao i doktrina vladavine prava nastala kao rekonstrukcija države liberalizma, sa jasno izraženim individualističkim pristupom (odbrana pojedinca od državne samovolje), pitanje je da li je moguće to načelo podići na nadnacionalni nivo i na koji način to ostvariti. U tom cilju oformljen je značajan broj institucija i međunarodnih organizacija, koje se bave promovisanjem ideje vladavine prava na međunarodnom planu. Pomenimo samo, primera radi, *International Network to Promote the Rule of Law (INPROL)*, *The International Rule of Law Center*, *The Hague Institute for the Internationalisation of Law*, *Centre for Global Development*.

Međutim, na međunarodnom planu, ovaj koncept se u suštini prihvata kao apriorni pojam, odnosno kao princip koji izrasta iz nacionalnog prava, bez detaljnije razrade operacionalnih modela zaštite. Bez obzira na činjenicu što je teorijski pojam vladavine prava relativno precizno određen, on se u političkom rečniku često koristi kao mantra, čije se značenje podrazumeva, što je naročito slučaj u međunarodnom pravu.

Tako, trenutno važeći tekst Ugovora o Evropskoj Uniji u čl. 6 st.1 navodi da se EU zasniva na principima slobode, demokratije, poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda, kao i vladavine prava, koji su zajednički državama članicama.¹⁹ Isto tako, nakon izmena Ugovora o Evropskoj Uniji koje predviđa Lisabonski ugovor potpisan u decembru 2007. godine, ali još uvek neratifikovan (koji bi trebalo da zameni neuspeli Ustav EU), na sličan način, samo sada u čl. 2, koji je naslovljen „Vrednosti Unije“,

---

¹⁹ Article 6:

1. The Union is founded on the principles of liberty, democracy, respect for human rights and fundamental freedoms, and the rule of law, principles which are common to the Member States.

načelno predviđa vladavinu prava kao jedan od temeljnih principa ove nadnacionalne organizacije.²⁰

Na 61. zasedanju Generalne skupštine Ujedinjenih nacija od 18. decembra 2006. godine, kao tačka 80. dnevnog reda, usvojena je Rezolucija 61/39 o vladavini prava na nacionalnom i međunarodnom nivou (*The rule of law at the national and international levels*). Iz nje se nešto potpunije može sagledati novi koncept međunarodne vladavine prava, čiji je značaj naglašen već i u samom nazivu Rezolucije. U preambuli Rezolucije se reafirmiše posvećenost ciljevima i principima Povelje UN i međunarodnog prava, ističe da su ljudska prava, vladavina prava i demokratija povezani i da pripadaju univerzalnim i nedeljivim centralnim vrednostima UN. Treći stav preambule je naročito eksplicitan: "Reafirmišući dalje potrebu za univerzalnim prihvatanjem i primenom vladavine prava i na nacionalnom i na međunarodnom nivou i njenu punu posvećenost međunarodnom poretku koji je zasnovan na vladavini prava i međunarodnom pravu, koji su zajedno sa principom pravde, suštinski za mirnu koegzistenciju i saradnju između država".²¹ Četvrti stav preambule neskriveno zastupa stanovište da postoji uzročno posledična veza između vladavine prava i ekonomskog rasta,²² dok završni stav preambule ukazuje na značaj promovisanja i poštovanja vladavine prava na nacionalnom i međunarodnom nivou, koja treba da rukovodi aktivnosti UN i država članica. U skladu sa zahtevom iz Rezolucije na 62. zasedanju Generalne skupštine UN stavljeno je na dnevni red pitanje vladavine prava na nacionalnom i međunarodnom nivou, o kome će se izjašnjavati države članice i svake godine razmatrati "jednu ili dve pod-teme". Na ovom zasedanju ukazano je na potrebu preciznog definisanja pojma "međunarodne vladavine prava". U nastojanju da se konkretizuju "pod-teme" koje bi bile od značaja za afirmaciju ovog principa, navedeni su, između ostalog, implementacija u dobroj veri međunarodnih obaveza, uloga međunarodnih sudova u mirnom rešavanju sporova i nadzoru nad dogovarajućim odredbama u ugovorima, itd.

Međunarodni akti koji proklamuju princip vladavine prava po svojoj prirodi, u odnosu na ovo pitanje, imaju u osnovi deklarativni karakter, ističući ovaj princip kao ključnu vrednost na kojoj se i temelje. Sa druge strane, na unutrašnjem planu, posle ustavnih proklamacija, pojedini elementi koji čine pojam vladavine prava kroz akte manje pravne snage dobijaju svoju konkretnu sadržinu i mehanizme zaštite, tako da grade

---

²⁰ Član 2:

Unija je utemeljena na vrednostima poštovanja ljudskog dostojanstva, slobode, demokratije, jednakosti, vladavine prava i poštovanja ljudskih prava, uključujući i prava pripadnika manjina. Ove vrednosti su zajedničke državama članicama u društvu koje odlikuje pluralizam, nediskriminacija, tolerancija, pravda, solidarnost i jednakost između žena i muškaraca. V. Simović, D.-Fira, A., *Institucionalni okvir Evropske unije nakon Lisabonskog ugovora*, Sremska Kamenica 2008.

²¹ "Reaffirming further the need for universal adherence to and implementation of the rule of law at both the national and international levels and its solemn commitment to an international order based on the rule of law and international law, which together with the principles of justice, is essential for peaceful coexistence and cooperation among States".

²² „Uvereni da je unapređivanje vladavine prava na nacionalnom i međunarodnom nivou od suštinskog značaja za ostvarivanje održivog ekonomskog rasta, održivog razvoja, eliminisanje siromaštva i gladi, zaštitu svih ljudskih prava i osnovnih sloboda, uvažavanje činjenice da kolektivna sigurnost zavisi od efektivne saradnje, u skladu sa Poveljom i međunarodnim pravom, radi sprečavanja međunarodnih pretnji“.

relativno definisanu fizionomiju. Dok se u međunarodnom pravu može videti samo silueta, u unutrašnjem ona dobija svoju puniju individualnost.

Ipak, u literaturi se pojavljuju i mišljenja da i međunarodna vladavina prava nije više samo proklamovani princip, već da postepeno počinje da se konkretizuje u pojedinim oblastima. Tako, Bernhard Cagnol (*Bernhard Zangl*) smatra da postepeno izrasta jedan novi oblik međunarodne vladavine prava, pogotovo u sferi međunarodne trgovine, bezbednosti, radnog prava, zaštite čovekove okoline. „Međunarodna vladavina prava postaje komplementarna vladavini prava u modernim državama... Od 17. veka vladavina prava se afirmisala kao dominantan pravni princip u okviru modernih država, dok je u odnosima među modernim državama suverenitet bio centralni pravni princip. Prvi princip odražava unutrašnju hijerarhiju države nad društvom, dok drugi institucionalizuje anarhičnost u okviru međunarodne zajednice. Pravno gledano, oba principa su suštinska za identitet moderne države. Ali, kao principi, vladavina prava i suverenitet mogu biti veoma kontradiktorni. Dok vladavina prava zahteva da država poštuje domaće pravo, suverenitet daje pravo državama da se ponašaju arbitrarno, po svojoj diskreciji u međunarodnom pravu. Ukoliko, zbog toga, treba da izrasta supstancijalna međunarodna vladavina prava koja bi bila komplementarna unutrašnjoj vladavini prava, to bi podrazumevalo suštinsku transformaciju moderne države“.²³ Pa, ipak, autor pokazuje da je takav proces započeo. Tada bi, čini se, jedan od ključnih principa na kojima počiva „međunarodna vladavina prava“ bio *pacta sunt servanda*.

Iz svega proizlazi da vladavina prava nesumnjivo jeste međunarodno priznata vrednost, pogotovo kada ona podrazumeva neophodnost da se uz pomoć i nadzor međunarodne zajednice afirmiše u unutrašnjem pravu. Takav „mentorski“ pristup u poimanju međunarodne vladavine prava se naročito odnosi na države u tranziciji, što osobito dolazi do izražaja u relativno skoro uvedenim distinkcijama na *thin i thick rule of law*, kao i postojanju brojnih organizacija koje promovišu takav vid međunarodne vladavine prava (što često odražava i njihov sam naziv). Politička pozadina ovakve koncepcije međunarodne vladavine prava, u pojedinim slučajevima, teško da se može osporavati.

Međutim, ostaje otvoreno pitanje u kojoj meri je *rule of law* afirmisan kao (operacionalni) instrument u međunarodnom pravu, u odnosima među državama, kao princip koji se iz unutrašnjeg prava preseljava u međunarodno. Taj oblik međunarodne vladavine prava (nazovimo ga „nacionalni“), je tek u povoju, ali sa tragovima izrastanja pogotovo u pojedinim oblastima. Doktrina vladavine prava na međunarodnom nivou, zaista jeste podignuta na pijedestal centralnih vrednosti, prvenstveno proklamacijama u međunarodnim aktima, ali nisu jasno definisani institucionalni mehanizmi zaštite, odnosno nije sasvim jasno kako bi ova doktrina zaista oživela u odnosima među državama. Otvaranjem šire diskusije o ovom pitanju, a pogotovo o razlikovanju *thin i thick rule of law*, u koju bi više bila uključena teorija prava nego što je to sada slučaj, moglo bi doprineti sveobuhvatnijem i manje politički obojenom razumevanju samog pojma vladavine prava, pogotovo u kontekstu međunarodnog prava.

---

²³ Zangl, B., „Is there an emerging international rule of law?“, *European Review*, 13/2005, Supp. No. 1, 73-91

Summary

RULE OF LAW – AN INTERNATIONALLY RECOGNIZED VALUE?

Rule of law marks the key value in foundation of internal constitutional order in almost all countries. However, meaning and certain elements of that principle are sometimes interpreted in accordance with pragmatic needs, as the notion comprehends not only legal, but political essentials as well, while since recently it also acquires an economic dimension. Mostly influenced by those changes, a distinction to *thin and thick rule of law* has appeared, mainly in the American literature. The first notion predominantly includes substantial elements, such as aspects of moral and values, while the second is more oriented towards formal and instrumental rule of law features. Accordingly, the first rule of law type is mostly attributed to Western democracies, while the second one is considered to be sufficient and realistic in developing countries and countries in transition. The distinction may be even more complicated if applied on international law grounds. Many international documents denote rule of law as fundamental principle, and the expression “international rule of law” is increasingly in use. However, legal standard of “international responsibility”, as well as absence of effective mechanisms of international protection, soften its importance, depending on distribution of powers in international community. Although it often remains at label level, there are opinions that rule of law gradually becomes more concrete in certain areas of international law, particularly in international commerce, security, labor law, environmental law, etc. Still, there is impression that the issue of the rule of law affirmation in international law remains open, particularly considering the disputable differentiation of thin and thick models of the principle. Therefore it is necessary to involve legal theory more extensively in discussion of two newly recognized types of rule of law, especially in the international law context.

Key words: Rule of law.- Thick and thin rule of law.- International rule of law.